

Aile Teorisinin Yeniden Değerlendirilmesi: Devletlerin Kökenine Dair Bir Analiz

Alper GÜLBAY¹

Aile Teorisinin Yeniden Değerlendirilmesi:
Devletlerin Kökenine Dair Bir Analiz

Revisiting the Family Theory: An Analysis on the
Origins of States

Öz

Bu çalışma, devletlerin ortaya çıkışını açıklayan kuramlardan biri olan aile teorisini tarihsel ve teorik bağlamda yeniden değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Çalışmanın araştırma sorusu, patriarkal ailenin devletlerin merkezîyetçi ve otoriter yapılanmasını ne ölçüde şekillendirdiği ve aile teorisinin modern devlet oluşumunu açıklamada yeterli olup olmadığıdır. Nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizine dayanan çalışmada, siyasi düşünürlerin eserleri ve akademik literatür tematik biçimde incelenmiştir. Bulgular, aile teorisinin geleneksel devletleri ve ilk siyasal yapılanmaları açıklamada anlamlı olduğunu, aile içindeki otoriter anlayışın devlet mekanizmasına aktarıldığını göstermiştir. Ancak modern devletin oluşumunda, küreselleşme, ekonomik, toplumsal ve kültürel temelli dinamiklerin belirleyiciliğinin artması sonucu teorisinin açıklayıcı gücünün azaldığı tespit edilmiştir. Sonuç olarak çalışma, aile teorisinin tarihsel geçerliliğini koruduğunu, ancak modern devlet kuramları karşısında sınırlı bir açıklama gücüne sahip olduğunu ortaya koymaktadır.

Abstract

This study reassesses family theory, one of the origins of the state, by examining its explanatory capacity from a historical and theoretical standpoint. The research seeks to determine how patriarchal family structures influenced the formation of centralized and authoritarian political systems and whether family theory remains adequate for explaining the emergence of the modern states. The study employs document analysis and thematic examination of the works of major political thinkers alongside relevant scholarly literature. The study also adopts a qualitative research design. The findings indicate that family theory offers a meaningful framework for understanding early political structures, demonstrating that patriarchal authority within the family was transferred to state mechanisms. However, the explanatory value of family theory diminishes in modern contexts, where globalization and economic, social, and cultural transformations become decisive in shaping state institutions. The study concludes that while family theory retains historical relevance, it holds limited explanatory power in contemporary political analysis and should therefore be considered a complementary rather than a primary theoretical approach to understanding modern state formation.

Anahtar Kelimeler: Aile Teorisi, Ataerkillik, Devletin Kökeni, Siyasi Otorite, Modern Devlet.

Keywords: Family Theory, Patriarchy, Origin of the State, Political Authority, Modern State.

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Paper Type: Research Article

¹Yrd.Doç.Dr., Girne Amerikan Üniversitesi, Siyasal Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, alpergulbay@gau.edu.tr, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1456-7481>

1. Giriş

Devletin köken teorileri, devletin hangi şartlar ve koşullar altında oluştuğu noktasından hareket ederek, devletin ortaya çıkışını açıklamaya çalışan ve bu konuda varsayımlarda bulunan teorilerdir (Düvenci, 2018b: 1). Devletin nasıl ortaya çıktığını açıklamaya çalışan teoriler, devletin kökenini ailede ve ailenin genişlemesinde bulan “Aile Teorisi”, devletin biyolojik kanunlara göre ortaya çıktığını ileri süren “Biyolojik Teori”, devletin kökenini kuvvet ve mücadelede bulan, güçlülerin zayıfları sömürdüklerini iddia eden “Kuvvet ve Mücadele Teorisi”, devletin ekonomik olayların etkisi altında şekillendiğini ileri süren “Ekonomik Teori” ve son olarak devletin kaynağını insan aklının ve iradesine dayandıran “Sosyal Sözleşme Teorisi”dir (Gözler, 2024: 43-49). Teorilerin eleştirilebilecek yönlerinin olduğunu, hatta gerçeklerle bağdaşmadığını söylemek mümkündür. Buna rağmen teoriler, devletin kökeni sorununun bir yönüne ışık tutmakta, devlet olgusunun anlaşılmasına katkı sağlamaktadır.

Bu teorilerden biri olan ve çalışmanın odak noktasını teşkil eden aile teorisi, devletin kaynağını ailede görmekte; devleti, ailenin büyümüş ve genişlemiş bir hali olarak ele almaktadır. Teoriye göre aile, devletin küçük bir sürümüdür. Aileler zaman içinde bir araya gelmişler ve birleşmişler, bu birliktelikler en son aşamada devletin ortaya çıkmasıyla sonuçlanmıştır. Aile teorisi, tarih sahnesine ilk çıkan topluluk, kavim ve devletler açısından, ailede babanın otoritesi ile devleti yöneten kişinin otoritesi arasında bağlantı ve benzerlik kurması açısından açıklayıcıdır.

Bu kapsamda çalışmanın hipotezi, patriarkal aile yapısının hüküm sürdüğü topluluklarda, devletlerin otoriter ve merkezîyetçi bir yapısının olduğudur. Ayrıca çalışmayla ilgili olarak ileri sürülen bir diğer husus, aile teorisinin, modern devletin tarihsel gelişim sürecini açıklamakta ikna edici olamadığıdır. Teori, zaman, koşul ve şartların değişmesiyle, devletin ortaya çıkışlarını irdelemekte yetersiz kalmıştır.

Devletin kökenleri teorileri içinde salt aile teorisini ele alan çalışmalar kapsamlı bir şekilde akademik bir çalışmada yer bulmamıştır. Bununla birlikte, devletin kökenleri teorilerinin tamamını veya konuyu Thomas Hobbes, John Locke ve Jean-Jacques Rousseau bakış açılarıyla ele alan araştırmalar (Çöllü, 2019; Düvenci, 2018a; Düvenci, 2018b; Özer ve Kartal, 2023; Turğut, 2019; Baler, 2024) sınırlı bir düzeyde kalmıştır. Bu yönüyle çalışma, doğrudan doğruya aile teorisi üzerinde yoğunlaşmakta, mevcut bir eksikliği gidererek önemli bir boşluğu kapatmakta ve diğerlerinden farklılık arz etmektedir.

Çalışma, aile teorisinin devletin ortaya çıkmasını açıklamada ne derece belirleyici olduğu, teorinin ilkel topluluk ve kavimlerin kökenlerini ortaya koymada başarılı olduğu, tarihsel seyir içinde modern devlet anlayışının ortaya çıkmasıyla teorinin açıklayıcı özelliğinin görece azaldığı konuları üzerinde yoğunlaşmaktadır. Çalışma beş bölümde ele alınmış, girişin ardından ikinci başlıkta devlet olgusu kavramsal bir bakış açısıyla değerlendirilmiş, üçüncü başlıkta aile teorisiyle birlikte devletin kökenleri teorilerinin tamamı ortaya konmuştur. Dördüncü başlıkta aile olgusu ile ilgili filozofların ve aile teorisini savunan düşünürlerin görüşlerine yer verilmiş; beşinci başlıkta, analizler ve bulgulara dayalı olarak değerlendirmeler yapılmıştır. Çalışmada veri toplama metodu olarak “doküman analizi” yöntemi kullanılmış; konuyla ilgili kitaplardan, makalelerden, elektronik kaynaklardan yararlanılmıştır. Kaynak seçiminde, çalışmayla doğrudan ilişkili olan, akademik nitelik taşıyan, öncelikle 2000 sonrası ve güncel literatüre öncelik verilmiştir. Bununla birlikte alanın kurucu niteliğe sahip klasik eserleri de tarih sınırlamasından bağımsız olarak çalışmaya dâhil edilmiştir. Ön okumanın ardından, kaynakların içerik kodları çıkarılmış, kodlar kategorilere ayrılarak temalar oluşturulmuştur. Tekrar eden kavramlar kontrol edilerek temalar yorumlanmış ve tematik analizle sonuçlar yapılandırılmıştır.

2. Tarihsel Süreç İçerisinde Devlet Kavramı

Devlet, yüzyıllardır var olan sosyal bir olgudur. Devlet kavramı, insanlık tarihindeki siyasal ve toplumsal gelişmelere paralel olarak dinamik bir şekilde dönüşüm geçirmiştir. Uzun bir dönemi içeren bu süreç içerisinde devletin tanımı, biçimi, işlevi değişime uğramıştır. Önce ilkel toplumlar ve devlet öncesi yapılar ortaya çıkmış, bunu teokratik monarşiler, başka bir ifadeyle ilk devletler takip etmiştir. Antik Yunan ve Roma Döneminden sonra Ortaçağın feodal düzeni ve Kilise otoritesi hâkim olmuştur. 17. yüzyılda modern devletin doğuşunu, ulus devlet ve aydınlanma çağı izlemiştir. Sanayi Devrimi, bu süreci geçiren devletlere refah devleti kavramını sunmuştur. Bilahare küreselleşme süreciyle birlikte devletin yapısında belirgin bir dönüşüm yaşanmıştır. Bu bilgiler ışığında, devlet için kapsayıcı bir tanım yapmanın zor olduğunu söylemek mümkündür. Çünkü devlet, göçebe topluluklardan erken devletlere kadar süreçte değişim geçirdiği gibi, şehir devletlerinden feodal devletlere, mutlakiyeti benimsemiş devletlerden ulus devletlere, daha sonra post modern devlet biçimlerine kadar çok sayıda yapısal dönüşüme uğramıştır. Ayrıca modern devlet öncesi "erken devlet" safhasında birlikte yaşam biçimlerini sınıflandırmada farklı görüşler ileri sürülmüştür.

Devlet, en ilkel düzeyde, yöneten-yönetilen farklılaşmasının -başka bir ifadeyle siyasal iktidar olgusunun- kendini gösterdiği bütün siyasal topluluklar şeklinde anlaşılabilceği gibi, günümüz şartlarındaki siyasal kuruluşlar olarak da anlaşılmaktadır. Ancak ilkinde, sosyal bilimciler arasında geniş görüş ayrılıkları bulunmaktadır. Tartışmalı noktaların ötesinde, kavramın bugünkü anlamı 15. ve 16. yüzyıllarda ortaya çıkmıştır. Bu haliyle "milli devlet", dağınık ve çatışan otoriteler arasında bölünmüş olan grupları ülke ve millet kavramları etrafında toplamıştır. Böylece yeni bir "siyasal bütünleşme" ortaya çıkmıştır. Politika bilimi açısından ise devletin doğuşu sorunu önemli değildir. Politika biliminin ana konusu siyasal olgular ve bunlar arasındaki ilişkilerdir. Bu olgu ve ilişkiler, tarihsel seyir içinde nerede ve hangi zaman diliminde oluşmuşsa, bu bilimin ilgi alanındadır (Kapani, 2021: 47-49). Bu çalışmada devlet olgusu, siyasal bilimler perspektifiyle, geniş bir bakış açısıyla ele alınmaktadır.

Devlet, belli sınırları olan bir bölgede yaşayan bir nüfusu idare eden bir tür organizasyondur. Devlet, aynı toprak sınırları içinde faaliyette bulunan diğer organizasyonlardan farklıdır, özerktir ve merkezileşmiştir. Bölümleri birbirleriyle resmi bir koordinasyon ve uyum içindedir (Poggi, 2008: 27-36). Öte yandan devlet, bir topluluğu oluşturan fertlere ve gruplara karşı hukuken üstün bir otoriteye sahiptir. İktidarın kullanılmasının özel bir biçimi olan devlet, bu yüzden üstündür ve ezicidir. Devletin iktidarı, fertler tarafından kullanılır. İktidarı kullanma hakkı olanlar, hükümeti meydana getirir. Hükümet, devlet iktidarını, kuruluş amaçlarına uygun olarak kullanır (Laski, 1966: 37-38). Devletin yukarıda belirtilen tanımı, modern çağın başlangıcından itibaren geçerli olan bir tanımlamadır.

Devletin olgusunun geçirdiği evrimi kronolojik bir açıdan incelemek gerekirse, öncelikle belirtilmesi gereken husus, insanlık tarihinin, devletlerin toplum hayatında yer bulmasıyla onurlandığıdır. İlkel toplumlarda fosil kayıtları, Homo Sapiens türünün 40.000 yıl önceye kadar giden izlerini göstermektedir. Ancak ayırt edilebilen ilk devlet M.Ö. 3000 yıllarında Mezopotamya'da ortaya çıkmıştır. Bu devletlerde temel amaç tanrıları beslemek olmuştur (Hall, J. ve Ikenberry, G.J., 2000: 35-40). Bazı insan gruplarının tarıma başlamaları ve kimi hayvanları ehlileştirmeleri sonucu tarıma dayalı uygarlıklar ortaya çıkmıştır. Mezopotamya ve Mısır uygarlıkları, dış dünya ile teması olmayan kendi kendilerine yeterli uygarlıklardır. Tarihin ilk otoriter monarşileri bu bölgelerde kurulmuştur. Dışarıdan gelen yağmalara karşı savunma ihtiyacı, Mezopotamya'daki kent devletlerinde merkezi otoriteyi güçlendirici bir etki yaratmıştır. İnsanlık tarihinin ilk kez kent-devletleri şeklinde siyasal örgütlenmesi,

Sümer kent devletleri, Akadlar, Asur kent devletleri, Babiller, Anadolu'da Hitit devleti, Nil Nehri civarında Mısır Uygarlığı şeklinde oluşmuştur (Sander, 2014: 30-33).

Devletlerin oluşumunda göz ardı edilmemesi gereken bir diğer husus, eldeki kıt kaynakların ve işgücünün kontrolünün devletlerin ortaya çıkışında hatırı sayılır rol oynadığıdır. İlkel topluluklarda iktidar ve kaynaklar, gönüllü olarak güvenilen liderlere teslim edilmiş ve aşağıdan yukarıya rızaya dayalı iktidar yapıları şekillenmiştir. Topluluklar genişledikçe kaynak sayılarında artış yaşanmış, liderler daha geniş kitlelere hitap etmiş, yönettikleri insanları zorlayarak kendi kontrollerini artırmış ve yeni iktidar biçimleri yaratma yoluna gitmişlerdir. Dolayısıyla başlangıçta aşağıdan yukarıya biçimlenen iktidar yapısı, yukarıdan aşağıya doğru bir evrim geçirmiştir (Tosun, 2007: 15) .

Atina Demokrasisinde ve Roma Cumhuriyetinde, kendisinden önceki oluşumlardan farklı olarak, devletin kurumsal ve ideolojik kökenlerinin atıldığı görülür. Atina'da site devletlerinin yurttaş ile olan arasındaki bağ, siyasal olduğu kadar dinsel bir niteliktedir. Site, bireyler üzerinde tam ve mutlak bir otoriteye sahiptir. Diğer yandan Roma'da devlet, toplumdan özerkleşmiştir. Kişinin devletle ilişkisi hukuksal bir ilişkiye dönüşmüştür. Ancak iktidarı kullanma yetkisi her iki devlette de halkta birleşmemiştir. Bu yetkinin halkta birleşmesi, Ortaçağ sonrası, 17. ve 18. yüzyıllarda gerçekleşmiştir (Dinçkol, 2017: 763-765).

Feodalizm, tarımın gelişmesi için şart olan barış ve güvenliğin sağlanmasını amaçlayan ve Avrupa'da ortaya çıkan bir kurumdur. Bu yapıda, örgütlenmiş bir devlet yoktur. Yerel düzeyde bir çeşit hükümet görevini gören bir yapı söz konusudur. Bir toprak parçası üzerinde en önemli ve güçlü kişi, daha az toprağa sahip olanların koruyuculuğunu üstlenmiştir. Vassal da bu önemli kişiye, feodal lorda bağlılık sözü vermiştir. Dolayısıyla lord ile vassal arasında karşılıklı hak ve görevler ilişkisine dayanan feodalite; lord, vassal ve toprağa bağlı köylü (serf) şeklinde oluşmuş bir sistemdir. Feodal sistem, bir sonraki safhada güçlü merkezi devletlerin çıkış noktası olmuştur (Sander, 2009:73). Feodal düzen, zaman içinde önce mutlakiyetçi yönetime dönüşmüştür. Feodal tahakkümün yeniden düzenlendiği ve yüklendiği mutlakiyetçi yönetimlerde, iktidar şahsileşmiş, kişisel bir görünüm kazanmıştır. Mutlakiyetçi yönetimler de süreç içerisinde modern devlete evrilmiştir (Kotan, 2016: 11-12).

Devletlerin tarihlerinde, hanedanlıkların, kraliyet ailelerinin, dini oluşumların önemli rolleri olmuş, bu yapılar devletlerin dış politika strateji ve davranışlarını da etkilemiştir. Örneğin 15. ve 16. yüzyıllarda geniş topraklara sahip olan ve çok sayıda krallığı denetim altında tutan Habsburg Hanedanlığı, Avrupa'nın en güçlü hanedanlıklarından biri olmuştur. Habsburgların evlilik stratejisi, Avrupa siyasi haritasının şekillenmesinde ve bölgedeki güç dengeleri üzerinde etkili olmuştur. İngiltere'de Tudor ailesi, özellikle Henry VIII Elizabeth I dönemlerinde, devlet politikasının belirlenmesinde muazzam pay sahibi olmuştur. İspanya Habsburgları, Kral I. Charles ve Kral V. Philip dönemlerinde hem deniz aşırı kolonilerde hem de Avrupa'daki askeri çatışmalarda büyük etki yaratmışlardır. Bu bağlamda, büyük aileler (hanedanlıklar ve kraliyet aileleri) ve dini oluşumlar devletlerin stratejik kararlarını şekillendirmiş, güç dinamikleri üzerinde tesirli olmuştur (Şengöz, 2024: 114-115).

Devletler, 18. yüzyıl sonlarına kadar mutlak monarşi ile yönetilmiştir. Otoriter bir üslupla yönetim tarzının sergilendiği bu süreç sonrasında, 1776'da Amerikan Devrimi ve 1789 Fransız Devrimiyle monarşilerin gücü kırılmış, Cumhuriyet yönetimleri kurulmaya başlanmış, halk egemenliği ön plana çıkmıştır. Başka bir ifadeyle, kişisel ve keyfi yönetim şekline sahip mutlak monarşiler; anayasaya dayanan, halkın sözünün geçtiği, yasama ve bağımsız ve tarafsız yargının güç kazanmaya başladığı meşruti monarşilere dönüşmüştür (Kalaycıoğlu, 2024: 30).

Bu arada, otoriter rejimler, merkezileşmiş bir devlet örgütlenmesine sahip rejimler olup, genellikle tek bir kişi veya zümrenin güç sahibi olduğu yapılardır. Askeri rejimler, ideoloji üzerine inşa edilen rejimler gibi, monarşiler de otoriter rejimler başlığı altında sınıflandırılır. Bu rejimlerde devletin nüfuz alanı içindeki önemli kademelere genellikle iktidara sadık kişiler getirilir. Otoriter rejimler dahi, belirli

ölçüde insanların rızasına dayanmak zorundadır. Siyasal iktidar, yönettiği insanların rızasını ne kadar kazanmışsa, o ölçüde meşruluğu yüksektir. Meşruiyet araçlarından biri olan ideoloji ve onun bir parçası olan eğitim yoluyla, otoriter rejimlerin yönetmeye hakkının olduğu, erken yaşlardan itibaren insanlara aşılır. Vatandaşlarda, çocukluk dönemlerinden başlanarak bir değer yargısı yaratılır ve bu yargı erken yaşta bireylerin bilinçaltına kazınır. Böylece küçük yaşta öğrenilen ve sık tekrar edilen kavramların, kalıcı olması ve ileride sorgulanması önlenmiş olur. Diğer bir ifadeyle, bir yandan sistemin devamlılığı sağlanırken, diğer yandan otoriteyi tehdit etmeyecek, ona bağlılık sergileyecek bireyler yetiştirilir. Sonuç olarak siyasal iktidar sahiplerinin çıkarlarının korunması sağlanmış olur (Bilgiç ve Sezer, 2023: 2-5). Bu bağlamda, otoriter yönetimlerden biri olan monarşilerde, ailede baba rolüne sadakat ve ona itaat etme davranış kalıbı, tek erkin meşruiyetinin sağlanmasına ve egemen güce sadık kalınmasına belli ölçülerde katkı sağlamıştır.

Modern devletin tarih sahnesinde yerini almasındaki kritik aşamalardan biri, feodal sadakat bağlarının yerine soyut bir iktidar kaynağına sadakat bağının canlanmasıdır. Modern devletin ortaya çıkmasıyla, kişilere yönelik siyasi itaat bağları çözülmüş, kurumlara yönelik siyasi itaat bağı yerleşmeye başlamıştır. İktidar kaynağının soyut bir hale dönüşmesiyle, ulus kurgusu yeni siyasi iktidarda rakipsiz kalmıştır. Bu durumda ulus-devlet, kendisinden önce var olan siyasi yapılanmaların üzerinde yükselmiş, düşünsel ve yapısal dönüşümlerin sonucunda ortaya çıkmıştır. Ulus devlet yapısı, kendisini soyut bir temele oturtmuşken; buna karşın, aynı iktidarı, somut bir toprak parçası olarak tanımlanan “ülke” temelinde tanımlamıştır (Erözden, 1997: 47).

Küreselleşme süreciyle birlikte, devlet olgusunda önemli dönüşümler gerçekleşmiştir. Kapitalizmin yeni adı olduğu iddia edilen, hem evrenselciliğe hem de yerelliğe vurgu yapan küreselleşme söyleminde, devletlerin daha az egemen varlık oldukları, ancak uluslararası “idareye” daha çok katılacakları tezi başat konumdadır. Dolayısıyla küreselleşme süreci ulus-devletlerin ve toplumların uluslararası ilişkilerde temel öge olma konumunda aşınma yaratmıştır. Küreselleşme, ulus-devlet yapılarını pazar ilişkileri içinde eriterek, onları pazara tabii bir formata dönüştürmüştür. Küreselleşme aynı zamanda ulus-devletin özerkliğini ve bağımsızlığını sorgulamaya dönük işlevlerde bulunmakta, ulus-devleti zaafa uğratmaktadır. Sonuç olarak küreselleşmeyle birlikte ulus-devletin egemenliğinde azalma görüldüğünü, küreselleşmenin ulus-devletin hükümlerliğini ve ekonomi politliğini felce uğrattığını söylemek mümkündür (Kızılçelik, 2003: 74-76).

3. Devletin Köken Teorileri

Siyasi yapılar, insanlık tarihinin başlangıcından günümüze kadar evrim geçirmiştir. Bu uzun ve çok boyutlu süreç içerisinde, toplumsal organizasyon biçimleri değişmiş, farklı siyasal otoriteler ortaya çıkmıştır. Bu evrim; tarihsel, ekonomik, kültürel ve teknolojik faktörlerin etkisi altında gerçekleşmiştir. İnsanlık tarihinin önemli sosyal dönüşümlerinden biri olan devletlerin ortaya çıkışı süreci; güvenlik, düzen sağlama, kaynak yönetimi gibi zorunluluklardan kaynaklanmıştır. Buna ilave olarak, devletlerin kökenleri otorite, egemenlik, hukuk gibi kavramların etkisiyle şekillenmiş; devletlerin ortaya çıkması bir takım teorilerle açıklanmaya çalışılmıştır.

Aile teorisi, devletin, ailenin zaman içinde büyümesi ve aynı kandan gelen ailelerin birleşmesiyle meydana geldiğini ileri sürer. Ailelerin büyümesiyle önce daha büyük bir sosyal birlik olan gens (geniş aile veya sülale), genslerin birleşmesiyle tribü (boy, kabile, aşiret) oluşmuş, tribülerin birleşmesiyle de devlet ortaya çıkmıştır. Teori, devlet otoritesinin niteliğini, ailenin ataerkil yapısıyla, babanın aile içindeki otoritesiyle açıklamaktadır. Babanın aile içindeki otoritesi, zamanla kralın otoritesine dönüşmüştür (Gözler, 2024: 44).

“Organizmacı teori” de denilen Biyolojik teoriye göre devlet, diğer canlılar gibi kendiliğinden meydana gelen, büyüyen, gelişen ve zamanla yok olan bir organizmadır. İnsan organizması ile devlet organizması arasında benzerlik vardır. İnsanın beslenmesi, devlette üretim; vücudundaki yağ birikimi, devlette sermaye birikimidir. İnsan vücudundaki kan dolaşımı, devlette mal ve eşya dolaşımıdır. Biyolojik teoriyi, Platon (M.Ö. 427-347), Bluntschili (1808-1881), Herbert Spencer (1820-1908) ve Alfred Espinas (1844-1922) savunmuştur (Gözler, 2024: 44). Platon (Platon, 2024:54), “doğruluk varsa, bir tek insanda olduğu kadar bütün insan topluluğunda da vardır” ve “toplum bir tek insandan daha büyük bir şeydir” diyerek, insan ile toplum ve devlet arasında paralellik kurmuştur. Platon’a göre toplumda bazı insanlar, insandaki beynin yaptığı işleri yaparken; bir kısmı da daha önemsiz görevleri yerine getirir. İnsan vücudundaki uyum, her organın görevini yapması ile sağlanır. Benzer şekilde devlet içinde uyum ve adalet, her sınıfın ve bireyin kendi sınıfı dışına çıkmaması ve kendi görevini yapması ile sağlanır. Platon’un bu düşüncesi, insanların eşitsizliğini göstermekte, devleti organizmacı (biyolojik) bir anlayışla ele almaktadır (Göze, 2013:30). İbn Haldun ise devleti organizmacı bir yaklaşımla ele alarak onu toplumdan ayrı bir yapı olarak değil, toplumla bütünleşik bir olgu olarak değerlendirmiştir. Devletleri insanlar gibi sınırlı bir ömre sahip canlı organizmalara benzeten İbn Haldun, devletin yaşamını doğuş, büyüme ve çöküşten oluşan bir süreç şeklinde açıklamıştır. Devletin ideal biçiminden ziyade fiili işleyişini inceleyen İbn Haldun, devlet ömrünü üç nesille sınırlandırmış ve yaklaşık 120 yıl olarak belirlemiştir. Ona göre devletin yaşam döngüsü; kuruluş, yükseliş ve yıkılış olmak üzere üç temel aşamadan oluşur (Ünalır, 2021).

İbn Haldun, devletlerin evrimini incelerken, "Hadari Toplum", "Zafer Dönemi", "İstibdat Dönemi", "Ferağ Dönemi", "Müsalemet Dönemi", "İsraf Dönemi", "Bedevi Toplum" ve tekrar "Hadari Toplum" şeklinde döngüsel bir tarih anlayışı tasvir etmiştir (Çiftçi ve Yılmaz, 2013: 86). Buna göre devletin birtakım tavrı (halleri) vardır. İlk tavır, devletin tesis edildiği dönemdir. "Zafer, galibiyet ve istila dönemi" olan bu safhada hükümdar, iktidarı asabiyyet sahipleriyle paylaşır. Bu safhada mülkü istila etme ve onu kendinden önceki devletin elinden alma söz konusudur. İkinci tavır, gelişme, büyüme ve zaferden zafere koşma safhasıdır. "İstibdat ve infirad dönemi" olarak adlandırılan bu safhada ortak idare esası, yerini istibdata bırakır. Devletin sahibi, tesis ettiği şana, kendisinin ve ailesinin tek başına sahip olmasını sağlar. Üçüncü hal, dinlenme ve rahatlık tavrıdır ve bir ferahlık dönemidir. Bu halde devlet, oturmuş ve yerleşmiştir. Bir yandan hükümdarın otokratik ve münferit idaresi devam ederken, diğer yandan devlet bütün ihtişamı ile yaşamaktadır. Dördüncü tavır, duraklamayı içeren kanaat ve barış safhasıdır. Devlet sahibi, atalarının takip ettiği şeye kanaat eder, töre dışına çıkıldığında hükümdarlığın fesada uğrayacağı görüşünü taşır. Beşinci tavır, israf safhasıdır. Bu safhada devlet dönüşü olmayan bir yola girer. Devlet sahibi, büyük ve önemli işlerin başına düşük karakterli kişileri getirir. Kavminde olan taraftarlarının gönülleri kırar, dostlarının ve taraftarlarının bozulmasına sebebiyet verir. Bu tavır, devlette "ihtiyarlık" tabiatının görüldüğü safhadır. Bu safhaya gelen bir devlet, yıkılmaktan kurtulamaz. Bununla birlikte, hangi tedbir alınır alınsın, bütün devletler yıkılmaya, tüm hanedanlıklar yok olmaya mahkumdur (Haldun, 2007: 399-402; Çiftçi ve Yılmaz, 2013: 86).

Kuvvet ve Mücadele Teorisi, devletin güçlüler ile zayıflar arasındaki mücadele sonucu doğduğunu ileri sürmektedir. Güçlüler, devlet adı verilen bir baskı teşkilatı sayesinde zayıfları sömürmektedir. Hukuk, güçlülerin baskı ve sömürüsüne yol açan bir araç konumundadır. Kuvvet ve mücadele teorisini, Herakleitos (M.Ö. 536-470), Lukretius (M.Ö. 342-271), sofistler, Polybos (M.Ö. 210-128), Seneka (4-65), İbni Haldun (1332-1406) ve Franz Oppenheimer (1864-1943) savunmuştur (Gözler, 2024: 45). Teorinin son zamanlardaki destekçilerinden biri olan Oppenheimer, devleti hukuki açıdan değil, sosyolojik bir bakış açısıyla ele almıştır. Devletin kaynağının, gasp, mücadele ve yağma olduğunu iddia etmiş; savaş, ticaret ve korsanlığın birbirinden ayrılamayacağını ileri sürmüştür (Oppenheimer, 1922).

Ekonomik teori (Marksizm)'ye göre devlet, ekonomik olayların, siyasi ve toplumsal olaylar üzerinde etkili olması sonucu ortaya çıkmıştır (Gözler, 2024: 45). Bu teoriye göre devletin kökeni, sınıflar arası

tezatlar ve karşıtlıklara dayanmaktadır (Teziç, 2021: 129). Farklı bir devlet gücü analizi sunan Marksist teoriye göre devlet, ekonomik yapıdan bağımsız olarak anlaşılamaz. Marksizm, devleti tarafsız hakem olarak gören liberal anlayışa meydan okur. Marksizm'e göre devlette bir sınıf sistemi mevcuttur. Devletin temel işlevi, sınıf hâkimiyetinin ve sömürüsünün devamını sağlamaktır. Devlette yöneticiler, burjuvanın ortak çıkarlarını idare eden bir komite pozisyonundadır. Devlet, sömürülen sınıfı bastırma aracıdır (Heywood, 2022: 98). Sömürücü sınıfın iktidarına son verecek olan ise proleterya ihtilalidir. Kapitalizmden komünist topluma geçişte önce komünist toplum için teknik ve maddi temeller hazırlanacaktır. Kapitalist devletlerin olduğu bir coğrafyada, devletin korunması ve sürdürülmesi zorunluluğu vardır. Bir süre proleteryanın çoğunluğun diktatörlüğünü kullanması sonrasında, baskı aracı olan devlet, biçim değiştirmeli ve komünist toplum için uygun hale getirilmelidir (Teziç, 2021: 130).

Sosyal Sözleşme Teorisi, Thomas Hobbes ve John Locke gibi sosyal sözleşme kuramcıları tarafından savunulmuştur. Bu düşünürler, devletin, doğa halinin kargaşa, güvensizlik ve acımasızlığından, egemen bir güç tesis edilmesiyle veya özgür bir anlaşmanın gerçekleştirilmesiyle korunulabileceğini ileri sürmektedir. Devlet, bu düşünceye inanan bireylerin sosyal sözleşmeleriyle ortaya çıkmaktadır (Heywood, 2022: 95). Başka bir deyişle insanlar, devleti, tabiat halinden çıkarmak için düşünerek ve sözleşme yaparak yaratmışlardır. Bu nedenle devlet, insan aklı ve iradesinin bir ürünüdür (Gözler, 2024: 47). Klasik liberalizmin ve Aydınlanma Çağı'nın önemli isimlerinden olan Locke, insanların doğa durumunda özgürlük, eşitlik ve mülkiyet haklarının güvence altına alınmasına ihtiyaç duyduklarını; kendi rızalarıyla toplum sözleşmesi oluşturduklarını, devletin bu süreçte ortaya çıktığını ileri sürmüştür (Özer ve Kartal, 2023: 181).

Yukarıda belirtilen hususlar doğrultusunda, devletin köken teorileri hakkında şu şekilde bir genel değerlendirmede bulunulabilir: Öncelikle aile teorisinin bilimsel bir nitelik kazandığı söylenemez. Zira devleti, aile ile başlayan, devlet ile sonlanan bir birleşmenin ürünü olarak gören bu teori, babanın otoritesi ile devlette yönetici olan kişinin otoritesi arasında benzetme yapmaktadır ki, bu durum ancak ilk devletler açısından anlamlıdır. Öte yandan kuvvet ve mücadele teorisi, bilimsel bulgularla örtüşen bir teoridir. Bir grup, diğer grup üstünde üstünlük kurmuş, zor kullanma yoluyla toplumları yönetmeye niyetlenmiş, kendi sistemini kurarak devlet aygıtına giden yolu açmıştır. Biyolojik teori, devletin işlevini, canlıların biyolojik özellikleri ile açıklasa da, devlet aygıtının ortaya çıkışından ziyade, kurulmuş bir devletin niteliklerini ön planda tutmaktadır. Sosyal sözleşme teorisi, insanların kendi isteği ile haklarını devrettiği fikrinden yola çıkmış, köklü değişimlerin yaşandığı liberal düşüncenin hâkim olduğu bir dönemde şekillenmiştir. Ekonomik teori ise alt yapı kurumu olan üretim araçlarının, üst yapı kurumu olan devleti doğurduğunu savunmuştur. Devletin doğuşunu sınıflar bazında ele almış, sömüren sınıfın baskı aygıtı olarak devlete ihtiyaç duyduğuna vurgu yapmıştır. Ancak teori, sınıf savaşının üretim araçlarının mülkiyetini ele geçirmek için gerçekleştiğini savunmuştur. Bu durumda ekonomik teorisinin, devletin doğuşundan ziyade, kuruluşu sonrasında odaklandığı söylenebilir (Düvenci, 2018a: 89-90).

Aile teorisi özelinde ise şu hususların altı çizilebilir: Devletin doğuşunun, sadece ailenin gelişerek büyümesi ile açıklanması mümkün değildir. Aile bireylerini salt aile reisinin otoritesi altında görmek, onların düşünce ve eylemlerini göz ardı etmek anlamına geldiğinden, aile teorisi bu anlamda eksik kalmaktadır (Düvenci, 2018b:85-86).

4. Aile Kavramı ve Aile Teorisiyle ilgili Düşünürlerin Görüşleri

Aile kavramını, eski toplumları etrafıca ele alarak inceleyen Morgan'a göre, ilk dönemlerdeki ilkel örgütlenme biçimleri siyasal değil, toplumsal nitelikte olmuştur. İnsanlık tarihinde ana soy çizgisini izleyen "gens"ler, toplumsal örgütlenmelerin temelini oluşturmaktadır. Morgan, aile olgusunu, tarihsel

seyir içinde beş ayrı başlık altında incelenmiştir. Malaya ailesinde görüldüğü gibi, “Kan yakınları arasında evlenmeye dayalı aile” tipinde, bir grup içindeki erkek kardeşlerle kız kardeşler arasında evlenme söz konusudur. Hawaiiilerin “Punalua” dedikleri akrabalık ilişkisi, bir grup içindeki birden çok erkek kardeşlerin birbirlerinin karılarıyla, ya da birden çok kız kardeşin birbirlerini kocalarıyla evlenmeleriyle oluşur. Herhangi bir kandaşlık sistemi oluşturmayan “Syndyasmian Aile” biçiminde, bir erkekle bir kadının evlilik biçiminde birleşmesi; fakat birlikte aynı evde oturmalarını öngörmeyen bir evlilik ilişkisi söz konusudur. Bu aile, tekeşli ailenin temelini oluşturmuştur. Evrensel bir aile biçimi olamayan “Ataerki Aile” modeli, bir tek erkeğin, birden fazla kadınla evlenmesine dayalıdır. Uygarlaşmış toplumlarda ortaya çıkmış olan ve modern bir aile biçimi sayılan “Tekeşli Aile” biçimi ise tek bir erkeğin, tek bir kadınla evlenmesi ve her ikisinin de kendi başlarına ayrı bir evde oturmalarına dayanmakta, kendine özgü bir kandaşlık (akrabalık) sistemi yaratmaktadır (Morgan, 1994: 87-109).

Bu bağlamda, insanlığın geçirdiği tarihsel dönüşümlerin ilki, soylara (gentes), fratrilere ve kabilelere dayalı kurulmuştur. Daha sonraki toplumsal örgütlenme, ülke-toprağı ve mülkiyeti esas alan siyasal örgütlenmedir. İki arasındaki temel ayrım, birincinin eski toplumla, ikincinin modern topluma geçişle bağlantısının olduğudur (Morgan, 1994: 150).

M.Ö. 6.–5. yüzyıllarda yaşamış Çinli filozof Konfüçyüs (M.Ö. 551–479), aile hakkında düşüncelerini sistematik biçimde ortaya koyan ilk düşünürlerden biridir. Konfüçyüsçü gelenekte aile, toplumun temel birimidir. Genç bir adamın görevi, evde anne-babasına, dışarıda büyüklerine iyi davranmaktır (Fettahoğlu, 2004: 320). Ailede eşler arasındaki ilişki, çoğu kez insan ilişkilerinin başlangıcıdır; eşler birbirlerini önemsemeli ve sevmelidir. Ayrıca çocuklar, ağabeylerine saygı göstermeyi öğrenerek, toplumun önde gelenlerine hizmet etmeye hazırlanırlar. Başka bir ifadeyle, kişi aile içindeki hiyerarşi ve bağlılık ilişkisi sayesinde yöneticilik için gerekli nitelikleri kazanır (Kalkır, 2018: 103). Konfüçyüsçü öğretiyeye göre, imparatorluğun kökü devlettedir; devletin kökü ise ailede bulunmaktaydı. Düzenli ve uyumlu bir aile, güçlü bir devletin temelidir. Devlete düzen getirmek isteyenler önce ailelerini düzenlemelidir. Yöneticiler ise topluma şefkatle yaklaşmalı ve halkla bir ebeveyn gibi ilgilenmelidir. Bu nedenle Çin’de resmi görevliler ve yöneticiler “anne baba görevlileri” veya “insanların anne-babası” olarak anılmıştır (Xun, 2005: 12–34).

Yöneticilerin “ideal insan” olmasını isteyen Konfüçyüs’e göre, bir kişinin ideal insan (erdemli insan) olabilmesi, bazı temel ilkeleri eksiksiz yerine getirebilmesine bağlıdır. Konfüçyüs bunu, “Chün Tzu” terimi ile ifade etmiş, hükümdarların / yöneticilerin “Chün Tzu” olmak zorunda olduğunu belirtmiştir. Konfüçyüs’ün düşünce yapısını oluşturan temel terimlerden biri olan “Hsiao” terimi ise “örnek evlat olmak” anlamını içermektedir. Bu terim, ana-babaya olan görevlerin eksiz yerine getirilmesini, bir insanın küçükken ana-babasına itaat etmesini kapsamaktaydı (Okay, 2004: 37-42).

Aile hakkında düşüncelerini ifade edenlerden bir diğeri Antik Yunan filozoflarından Platon olmuştur. Platon’un aile hakkında ileri sürdüğü görüşlerden biri, emretme yetkisi ile ilgilidir. İyi doğuşluların (soyluların) kötü doğuşluları, yaşlıların gençleri, efendilerin köleleri, güçlülerin güçsüzleri, bilge kişilerin cahilleri yönetmesi gerektiğini belirten Platon; ailede ana ve babaların çocuklarını yönetme hakkına, başka bir deyişle onlara emretme yetkisine sahip olduğunu belirtir (Göze, 2013: 36). Evlenmelerde, toplum için yararlı olanların kutsal sayılması gerektiğini ileri süren Platon, erkek ve kadınlar arasında, her iki cinsin en iyilerinin en fazla, en kötülerinin en az çiftleşmesi gerektiğini düşünür. En kötü aile mensubu çocukların değil, en iyilerin çocuklarının büyütülmesi gerektiğini, böylece sürünün cinsinin bozulmayacağını savunur. Platon’a göre, evlenmelerin sayısını da devlet adamları karar vermelidir. Savaş, hastalık vb. olaylara bağlı olarak devlet, ailenin oluşumunda, toplumun sayıca azalmasında veya çoğalmasında söz sahibi ve belirleyici olmalıdır. Evlenecekler, kurnazca tertiplenmiş kurallarla seçilmeli, kadın yirmi ile kırk yaşları arasında evlenmelidir. Bu sayı erkek için, azgın olduğu çağ ile elli beş yaş arasında olmalıdır. Platon’a göre seçkin insanlardan seçkin

çocukların yetişmesi, yararlı insanlardan yararlı çocukların doğacak olması, “kutsal evliliklere” giden yolu açar (Platon, 2024: 162-165).

Antik Yunan filozoflarından bir diğeri olan Aristoteles ise devleti doğal olarak betimlemiş, onu insan iradesinden bağımsız bir hale getirmeyi düşünmemiştir. Başka bir deyişle, devletin oluşturulması ve sürdürülmesi, insan iradesi sayesinde mümkündür. Aristoteles, devlete gösterdiği büyük ilgiye rağmen, diğer tarafta aileyi değersiz görmemiştir. Aristoteles’e göre devlet, bir topluluklar topluluğudur. Devlet, aile çıkışıdır (Ross, 2002: 277-278).

Orta Çağ’ın önemli siyasi düşünürlerinden biri olan Padovalı Marsilius, Defensor Pacis [Barış Savunucusu, 1324] isimli eserinde, siyasetin özerkliğini, siyasetin din dışı bir etkinlik olduğunu, tanrısal bir boyut taşımadığını vurgulamış, laik temelli bir devlet kurgulamıştır. Marsilius, sivil toplulukların kökeni hakkında görüşlerini ise şu şekilde belirtmiştir: Kadın-erkek birleşmesinden aileyi kuran ilk insanlar oluşmuş, bu insanların başka birleşmelerinden çocuk bolluğu meydana gelmiş, böylece tek bir ailenin yetmediği bir durum oluşmuştu. Başka ailelerin kurulması, köylerin doğmasına neden olmuştu. İlk topluluklar, bu şekilde ortaya çıkmıştır. Yasalar ve gelenekler daha düzenlenmediğinden, aile ve köylerin yönetimi, bilge olan yaşlılarca düzenlenmişti. Bu topluluklar zaman içinde gittikçe büyümüş, daha iyi yaşam için gerekli olan şeyler, insanın akıl ve deneyimi ile olgunlaşmıştı. Böylece farklı parçaları ile devlet denen yetkin bir topluluk oluşmuştu (Güngör, 2011: 343-344).

16. yüzyıl İngiliz devlet adamı, hukukçu ve filozoflarından olan Thomas Moore, hayali bir adanın sosyal, siyasal ve ekonomik düzenini açıklayan “Ütopya” isimli eserinde aileyi toplum hayatının temeli olarak ele almıştır. Her şehirde altı bin aile olması gerektiğini, böylece nüfusun sabit tutulacağını öngörmüştür. Aileyi en yaşlı erkek yöneticinin yöneteceğini, ailelerin yemeklerini bir arada yiyeceklerini, kadınlar için evlenme yaşının on sekiz, erkekler için yirmi iki olacağını belirtmiştir. Ancak ölümün evlilik birlikteliğine son vereceğini, karı-kocanın birbirini aldatması durumunda veya eşlerden birinin dayanılmaz derecede huysuzlaşması durumunda yöneticiler kurulunun izniyle ayrılmanın söz konusu olabileceğini vurgulamıştır (Göze, 2013: 130).

16. yüzyıl Fransız filozoflarından Jean Bodin de aile, devlet ve egemenlik kavramları hakkında görüşler sunmuştur. Bodin’in aile hakkındaki görüşleri, kendisinin devleti tanımlamasında açıkça kendisini göstermektedir. Bodin’e göre devlet, birçok ailenin ve onlarla birlikte sahip oldukları varlıkların egemen kudret tarafından adaletle yönetilmesidir. Devletin üç temel ilkesi vardır: Aile, egemen erk ve ortak ilgi. Bodin’e göre devletler, adalet ilkesi çerçevesinde doğru bir yönetim tarafından idare edilmelidir. Bodin’in devlet anlayışında, merkezi kavram yurttaş değil, aile(ler)dir. Aile, "aile reisine itaatle yükümlü bir grup insanın adil bir şekilde yönetilmesidir". Aynı zamanda aile, devletin gerçek kaynağı, kökeni ve esas bileşenidir. Bu bağlamda, iyi yönetilen bir aile, devletin gerçek suretini oluşturur. Evin doğru yönetimi, devlet yönetiminin gerçek modelini meydana getirir. Bodin’e göre itaat, çocukluktan itibaren aile içinde öğrenilen bir durumdur. Ailenin bireyleri, babaya itaat etmediklerinde aile yıkılır. Benzer durum, uyrukların egemen güce itaat etmediklerinde görülür ve devletin yıkılmasıyla son bulur (Ekiz, 2020: 647-654).

18. yüzyıl yazar ve filozoflarından olan Jean-Jacques Rousseau ise aileyi, ilk siyasal toplum modeli olarak ele almıştır. En eski ve doğal toplum birimi olan ailede babanın, yöneticiyi; çocukların da halkı temsil ettiğini ileri sürmüştür. Ailede herkes eşit ve özgür doğmuştur. Bununla birlikte aile bireyleri, çıkarları için özgürlüklerini bağlamayı kabul etmişlerdir. Tarafların bir iradi bir istek doğrultusunda bir arada yaşadıklarını, ailenin anlaşmaya dayanarak varlığını sürdürdüğünü, çocukların ihtiyaçları olduğu sürece babalarına bağlı kaldığını, ihtiyaç ortadan kalktığında doğal bağın koptuğunu, çocukların babalarına itaat borcundan kurtulduklarını ifade etmiştir (Göze, 2013: 222).

Diğer yandan 19. yüzyıl Alman filozoflarından Georg Friedrich Wilhelm Hegel'e göre, devletin oluşmasının ilk belirtisi ailedir. Ailenin kutsallığı, devletçe en derin saygıyla karşılanmalıdır. Çünkü devlet, aile sayesinde uyrukları arasında kendi bütünlüğünü oluşturan, ruhsal bir temeli olan bireyler bulur. Devlet için aile, doğal bir aşamadır. Ailenin, halk, ulus şeklinde genişlemesi olasıdır. Dağınık aile grupları, güçlü bir kişinin liderliğinde bir araya gelerek halkı oluşturabilir. Bu bağlamda aileden sivil topluma geçişin sağlanması mümkündür (Aksu, 2006: 93-97). Başka bir ifadeyle, güçlü bir Alman devleti kurmak isteyen Hegel'e göre, ilk organik kuruluş ailedir. Aile karşılıklı bir sevgi ilişkisine dayanmaktadır. Bireyler arasında organik bir bağ vardır. Çocuklar büyüyüp aileyi terk ettiğinde aile bağları çözülür. Uygar toplum olan devlette, ailenin tersine, insanlarda bencillik ön plana çıkar, insanların davranışlarına çıkar düşüncesi hakim olur. Uygar toplum dönemi inorganik bir dönemdir, ancak geçicidir. Gerçek devlet, organik devletin kurulmasıyla söz konusu olacaktır. Organik devlet, "düşüncenin en üst derecesi, aklın en mükemmel ve ahlakiliğin en yüksek belirtisi"dir. Bu durumda birey, devletin görevler yüklediği bir kimsedir. Kişi, gerçek varlığına ve değerine, organik bir devlet içinde kavuşacaktır (Göze, 2013: 264). Hegel'e göre devlet, toplumsal morali, aileyi kollayan bir yapı olduğu gibi; insanların özgürlüğünü, saygınlığını da korur. Toplumsal öz bilincin olduğu tek düzlem devlettir. Devlet, insanların, insanlığını yaşamalarını mümkün kılacak politik bir ortam hazırlar. Birey için çok şey yapan devletin, ondan beklentileri de yüksektir. Bireyler, devletin kendilerine sağlamış olduğu birlik ve bütünlük gibi kavramlara karşılık olarak, gerektiğinde devlete tüm çıkarlarını, yeri geldiğinde hayatlarını feda etmek durumundadırlar (Bumin, 1987: 132).

19. yüzyıl Alman filozoflarından Karl Marx ise din, devlet, hukuk, ahlak, bilim, sanat gibi kavramlara ilave olarak aileyi de üretimin yalnızca belirli biçimi olarak görmüştür. Marx'e göre bunlar, üretimin genel yasasının kapsamına giren hususlardır. Özel mülkiyetin olumlu anlamda ortadan kaldırılması, insan yaşamının sağlanmasıdır. Böylece her türlü yabancılaşmanın ortadan kaldırılması mümkündür. Bu da, insanın dinine, ailesine, devletine, başka bir ifadeyle, kendi insanlık ve toplumsal yaşamına geri dönmesi anlamına gelmektedir. Marx, gerçek yabancılaşmayı, ekonomik yabancılaşmada görmüştür. Kapitalist sömürü düzeni tarafından, olgunluk çağına gelmemiş olanlar "sermaye" tarafından sömürülmektedir. Aile bağları, kapitalist sistem içinde çözülmeye uğramaktadır (Tunçay, 2004:149-158).

Devletin temelini zor kullanmakta değil, irade olgusunda gören Thomas Hill Green'e göre, bir kişi vatani için, ailesine ve evine karşı duyduklarına benzer bir düşünce ve duygu içinde olmazsa, o kişinin vatanseverliği bir tutku olamaz. Anavatan, bir kişinin evinin bulunduğu toprağı kapsayan bir duyguyla özdeşleşmelidir. Bu duygu canlanmazsa, o kişinin vatanseverliği yoğun bir isteğe dönüşmez. Green'e göre devlet, bir egemenin buyruğu altındaki bireylerin toplamı değildir. Devlet, aile ve kabile halinde birleşmiş insanların haklarının tanımlanıp uyumlaştırıldığı bir toplumdur. Green, aile üyelerinin birbirleriyle olan durumunu, aile ya da kabilelerin birbirleriyle olan ilişkilerini düzenleyen bir yasa yapılmasını savunur. Bu yasa, aileler veya kabileler topluluğunca kendiliğinden tanınmalıdır. Green'e göre, bahse konu yasa güçlü bir erk tarafından yürütülünce; topluluğun, dışarıdan gelen saldırılara karşı korunması sağlanınca ilkel bir devlet ortaya çıkmış olur (Tunçay, 2004: 179-189).

Yukarıda, siyasal düşünürlerin aile kavramı hakkında görüşlerine yer verilmiştir. Ancak aile olgusunun en üst düzey kanun metinleri olan anayasalarda yer bulması, sosyal devlet anlayışının öne çıkmasıyla olmuştur. Birey-devlet arasındaki kuruluşların varlığının hukuken kabul edilmesindeki ilk adım, 1848 Fransız Anayasası ile atılmıştır (Göze, 2013: 400). Türkiye'de ise 1961 Anayasasında aile Türk toplumunun temeli sayılmıştır. Buna göre devlet, ailenin huzur ve refahını sağlar, ana ve çocukların korunmasına yönelik önlemleri alır ve gerekli örgütleri kurar. Anayasanın 41. maddesi, aile planlamasının öğretilmesi ve uygulanması açısından devlete ödev yüklemektedir (Soysal, 1997: 157). 1982 Anayasası'nın 41. maddesinde ise (Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesi, t.y.) aile ile ilgili şu ifadeler yer almıştır: "Aile, Türk toplumunun temelidir ve eşler arasında eşitliğe dayanır. Devlet, ailenin

huzur ve refahı ile özellikle ananın ve çocukların korunması ve aile planlamasının öğretimi ile uygulanmasını sağlamak için gerekli tedbirleri alır, teşkilâtı kurar."

Türkiye'de aile, değişmekte olan toplumsal kurumlardan birini teşkil etmiştir. Atatürk devrimleriyle, Osmanlı toplumunun geleneksel ataerkil geniş aile yapısı değiştirilmeye çalışılmış, böylece kadının özgürlüğe kavuşturulması amaçlanmıştır. Bununla birlikte, değişmeye karşı tutucu tavır gösteren erkeklerin davranışlarına rastlanılmıştır. Kongar'a göre kadın, toplum içinde "ikinci sınıf vatandaş" kimliğinden tam anlamıyla kurtulamamıştır (Kongar, 2013: 586-601).

Bu bağlamda, aileyi devletin ilk ve doğal birimi olarak ele alan aile teorisini eleştiren yaklaşımlara değinmek; aile teorisini, feminist devlet kuramı ile karşılaştırarak yeniden konumlandırmak yerinde olacaktır. Feminizm, kadınların kendilerini baskı altına alan düzenin algılanması, bu düzenin politik olarak adlandırılması ve bu düzene karşı mücadele yöntemlerinin geliştirilmesi olarak tanımlanabilir. Feminizm, bir hiyerarşinin oluştuğunu ve bunun bir egemenlik/iktidar ilişkisi yarattığını, erkeklerin egemen, kadınların bağımlı olduğu bir düzende yaşandığını açıklar (Çakır, 2008: 185). Feminist kuram, 18. yüzyılda yaşanan Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi (1776), Fransa'nın İnsan Hakları Bildirgesi (1789) ve Fransız İhtilali (1789) ve Sanayi devrimi gibi bir dizi değişimler sonrası ortaya çıktı. Kadının ve erkeğin ev ve iş hayatını birbirinden ayırması, özellikle kadının günlük yaşamında dönüşüme neden oldu. Emegın ve cinsiyetin sömürölmesi, Sanayi Devrimi ile birlikte belirgin duruma geldi. Bu bağlamda "kadın ancak ve yalnız özel alanda, evde var olabilir ve özgürdür" düşüncesi toplumsal düzlemde yeniden üretilerek; akılcılık ve kamusal alan erkekle, duygusallık ve özel alan kadınla özdeşleştirildi (Karataş, 2017: 7). Bu şekilde aile içindeki erkek merkezli otorite, modern devlet yapısı içinde süreklilik kazanmış oldu. Diğer taraftan kadın, yurttaşlık, temsil ve siyasal katılım gibi alanlarda ikincil pozisyonda bırakıldı. Feminist kuram bu durumla ilgili farkındalığı artırarak, aile teorisinin nötr ve doğal olmadığını, toplumsal cinsiyet ilişkileriyle biçimlenmiş "tarihsel" bir iktidar alanı olduğunu ileri sürdü (MacKinnon, 1989: 161-162).

Aile teorisinin erkek merkezli varsayımları, modern siyaset kuramında özellikle feminist düşünürler tarafından kapsamlı bir biçimde eleştirilmiştir. Bu çerçevede, devletin yalnızca aile içi otoritenin büyümüş hâli olmadığını; patriyarkanın farklı kurumsal düzlemlerde yeniden üretildiğini ileri süren yaklaşımlara da değinmek gerekmektedir. Aile teorisi, babanın doğal ve meşru kabul edilen otoritesinin zamanla genişleyerek siyasal otoriteye dönüştüğünü savunurken; Carole Pateman'ın "cinsel sözleşme" yaklaşımı, bu temel kabulleri doğrudan sorgulayan eleştirel bir çerçeve sunar. Pateman'a göre sivil toplumu —kamusal ve özel alanı birlikte içeren toplumsal düzeni— kuran toplumsal sözleşme, erkeklerin kadınlar üzerinde ataerkil haklar tesis ettiğı örtük bir "cinsel sözleşmeyi" de içerir (Pateman, 1988: 110, 178). Erkekler (babalar), medeni hukuku mümkün kılan ilk toplumsal sözleşmeyi yapmanın yanı sıra patriyarkal siyasal hakkın sivil toplum içinde güvence altına alınmasını sağlamışlardır (Pateman, 1988: 48). Böylece toplumsal sözleşme, eski ataerkil düzeni ortadan kaldırmak yerine onu dönüştürerek modern siyasal yapıların içine yerleştirmekte ve erkek otoritesini pekiştirerek yeniden üretmektedir (Pateman, 1988: 187). Dolayısıyla aile teorisi baba otoritesini "doğal", "zorunlu" ve "siyasal iktidarın prototipi" olarak sunar; Pateman modern devlet mekanizmasının kadınların rızası dışında şekillenen bir cinsel sözleşme üzerine kurulduğunu ve bu nedenle aile teorisinin siyasal iktidarın cinsiyetlendirilmiş yapısını görünmez kıldığını ileri sürer.

Benzer şekilde, Sylvia Walby'nin "modern patriyarka" çözümlemesi de devletin ataerkil aile yapısından türediğini ve siyasi otoritenin ailedeki baba figürünün genişlemiş hâli olduğunu varsayan aile teorisini önemli ölçüde sınırlandırır. Walby, ataerkilliğin tek bir kaynağı indirgenemeyeceğini, farklı biçimler olarak çeşitli toplumsal kurumlar içinde yeniden üretildiğini savunur. Bu nedenle patriyarkanın yalnızca aile içindeki baba otoritesine indirgenmesi yetersizdir. Walby, özel patriyarkayı ev içindeki bireyselleşmiş kontrol ilişkileri olarak; kamusal patriyarkayı ise hane dışındaki kurumsal yapılarda

örgütlenen ve kadınların konumunu şekillendiren daha geniş bir iktidar alanı olarak tanımlar. Geleneksel olarak kamusal alanın parçası kabul edilen kurumların patriyarkanın sürdürülmesinde merkezi bir rol oynadığını ileri sürer. Walby'nin kurumlararası patriyarka modeli, patriyarkanın altı farklı biçimde işlediğini ortaya koyar: ataerkil üretim biçimi; ücretli emekte ataerkil ilişkiler; devlet içindeki ataerkil ilişkiler; erkek şiddeti; cinsellik alanındaki ataerkil ilişkiler; din, medya ile eğitim kurumları da dâhil olmak üzere kültürel kurumlardaki ataerkil yapılanmalar (Walby, 1990: 2, 177, 178, 200).

Sonuç

Kültürel, tarihsel, coğrafi ve ekonomik etkenler dikkate alındığında, ailede, geniş ailede ve soyda babayı esas alan topluluklarda genellikle otoriter ve merkezîyetçi devlet yapılarının ortaya çıktığı görülmektedir. Toplumsal yapı ile siyasal yapı arasındaki karşılıklı etkileşim sonucu ailedeki hiyerarşik düzen siyasal alana yansımış; babaya itaat, “devlete itaat” biçimini almıştır. Ailenin itaat kültürü çerçevesinde örgütlenmesi, toplumun otoriteye alışmasına, sorgulamadan üst otoritenin buyruklarını benimsemesine zemin hazırlamış, böylece otoriter devlet yapıları meşrulaştırılmıştır. Bu nedenle çoğu düşünür, aile teorisini devlet otoritesini tanımlama ve meşrulaştırma aracı olarak kullanmış; ailede babanın otoritesi ile devlette egemen otorite arasında doğrudan benzerlik kurmuştur.

Bu bağlamda çalışma, patriarkal aile yapısının hâkim olduğu topluluklarda devletlerin otoriter ve merkezîyetçi bir karakter sergilediği varsayımından hareket etmiştir. Elde edilen bulgular, aile içinde babaya boyun eğmeye dayalı hiyerarşik kültürün siyasal yapıya yansıdığını göstermiş, aile teorisinin özellikle ilk siyasal örgütlenmeler ve geleneksel toplumlar açısından açıklayıcı güce sahip olduğunu doğrulamıştır.

Bununla birlikte 21. yüzyılda toplumsal cinsiyet rollerindeki dönüşüm, dijitalleşme ve aileye alternatif sosyal örgütlenme biçimlerinin ortaya çıkması, geleneksel aile yapısının etkisini zayıflatmıştır. Değişim, çeşitlilik ve küreselleşme gibi olgular, aile temelli toplumsal kurgunun çözülmesine yol açmış; bu nedenle “aile soylarının birleşerek devlet oluşturduğu” yönündeki klasik varsayım, günümüz toplumsal gerçekliğini açıklamada yetersiz kalmıştır.

Sonuç olarak bulgular, çalışmanın ikinci hipotezini de desteklemektedir: Aile teorisi modern devletin tarihsel gelişim sürecini açıklamakta ikna edici değildir. Teori, erken dönem siyasal oluşumları anlamada tarihsel ve kültürel bir değer taşımakla birlikte, modern devletin karmaşık toplumsal, ekonomik ve hukuksal dinamiklerini açıklamada sınırlı kalmaktadır. Bu yönüyle çalışma, aile teorisinin tarihsel geçerliliğini teyit ederken, modern siyasal yapılar açısından yetersizliğini ortaya koymakta; böylece literatürde teorisinin yeniden konumlandırılmasına katkı sunmaktadır.

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

Bu çalışma için etik kurul izni alma gerekliliği yoktur. Etik kurul izni bulunmamaktadır.

Yazarların Makaleye Olan Katkıları

Yazarın makaleye katkısı %100'dür.

Destek Beyanı

Bu çalışma herhangi bir kurum veya kuruluş tarafından desteklenmemiştir.

Çıkar Beyanı

Çalışmadan kaynaklı herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Kaynaklar

- Aksu, Ş. (2006). *Hegel ve Tarih Felsefesi*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Baler, H. (2024). *Evrimsel Psikoloji Bağlamında Toplum Sözleşmesi Kuramcılarında Devletin Kökeni: Hobbes ve Rousseau* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Ankara.
- Bilgiç, H.M. ve Sezer, E. (2023). Otoriter Rejimlerde Meşruiyet Araçları, *Anadolu Strateji Dergisi*, 5(2), 1-9.
- Bumin T. (1987). *Hegel*, İstanbul: Alan Yayıncılık.
- Çakır, S., 2008, "Kapitalizm ve Patriyarkaya Karşı: Sosyalist Feminizm", *Toplum ve Demokrasi*, 2 (4), Eylül-Aralık, s. 185-196.
- Çiftçi, A., Yılmaz, N. (2013). İbn Haldun'un Siyaset Teorisi ve Siyasal Sistem Sınıflandırması. *Turkish Studies*, 8/7. 83-93.
- Çöllü, İ. (2019). *Devletin Kökenleri ve Gelişimiyle İlgili Teoriler* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Dinçkol B. (2017). Atina Demokrasısından Roma Cumhuriyetine - "Demos"tan "Populus Romanus"a From Democracy Of Athens To The Republic Of Rome– From "Demos" To "Populus Romanus". *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 23(3), 751 – 765.
- Düvenci, S. (2018a). Devletin Köken Teorileri Açısından Devleti Doğuran Etmenler: Çeşitli Uygarlıklar ve Topluluklar Üzerine Bir Değerlendirme. *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, 1(2), 66-93.
- Düvenci, S. (2018b). Devletin Köken Teorileri Açısından Devleti Doğuran Etmenler (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Kocaeli Üniversitesi, Kocaeli.
- Ekiz, S. (2020). Jean Bodin'in Siyaset Felsefesinde Devlet ve Egemenlik. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 22 (2), 633-691.
- Erdoğan, M. (2004). *Anayasal Demokrasi*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Erözden, O. (1997). *Ulus-Devlet*. Ankara: Dost Kitabevi.
- Fettahoğlu, S. (2004). Konfüçyüs ve Öğretisi. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 16 (16), 305-324.
- Göze, A. (2013). *Siyasal Düşünceler ve Yönetimler*. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım.
- Gözler, K. (2024). *Anayasa Hukukuna Giriş*. Bursa: Ekin Basın Yayın Dağıtım.
- Güngör, C. (2011). Marsilius'un Siyaset Kuramı: Defensor Pacis Üzerine. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 15(4), 327-378.
- Haldun, İ. (2007). *Mukaddime*. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Hall, J. ve Ikenberry, G.J., (2000). *Devlet*. Ankara: Doruk Yayıncılık.
- Heywood, A. (2022). *Siyaset Teorisine Giriş*. İstanbul: Küre Yayınları.
- Kalaycıoğlu, E. (2024). Otoriter Hükümet ve Liderin Karşılaştığı İkilemler Üzerine. *İktisat ve Toplum Dergisi*, 164, 30-34.
- Kalkır, N. (2018). Konfüçyüs'ün yönetim anlayışı üzerine bir analiz. *Current Research in Social Sciences*, 4(3), 97-107.
- Kapani, M. (2021). *Politika Bilimine Giriş*. Ankara: Serbest Akademi.

- Karataş, C., Y. (2017). Çağdaş Feminist Kuramlar Açısından Feminist Öznenin İmkânı. *Felsefe Arkivi*. 47 (2), 1-24.
- Kızılçelik, S. (2003). *Küreselleşme ve Sosyal Bilimler*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Kongar, E. (2013). *21. Yüzyılda Türkiye*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kotan, C. (2016). Modern Dünya Sistemi Teorisi Bağlamında Modern Devletin Özellikleri. *Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi*, 2(1), 11-25.
- Laski, H. (1966). *Devlet*. İstanbul: Köprü Yayınları.
- MacKinnon, C., A. *Toward a Feminist Theory of the State*, Harvard University Press, 1989.
- Morgan, L.M. (1994). *Eski Toplum I*. İstanbul: Payel Yayınları.
- Okay, B. (2004). *Konfüçyüs*. İstanbul: Okyanus Yayıncılık.
- Oppenheimer, F. (1997). *Devlet*. İstanbul: Engin Yayıncılık.
- Özer, M.A ve Kartal, M. (2023). Devletin Kökenine Yönelik İrade ve Olgu Kuramlarına Dair Değerlendirme. *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 7(1), 163-184.
- Pateman, C. (1988). *The Sexual Contract*. Redwood City: Stanford University Press.
- Platon. (2024). *Devlet*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Poggi, G. (2008). *Devlet-Doğası, Gelişimi ve Geleceği*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Ross, D. (2002). *Aristoteles*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Sander, O. (2014). *Siyasi Tarih-İlkçağlardan 1918'e*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Soysal, M. (1997). *Anayasanın Anlamı*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Şengöz, M. (2024). Liderler ve Rejimlerin Ülkelerin Dış Politika Strateji ve Pratiklerine Etkisi. *Journal of Economics and Political Sciences*, 4(2), 107-120.
- Teziç, E. (2021). *Anayasa Hukuku*. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım.
- Tosun, T. (2007). Devlet: Nereden Nereye? *Uluslararası Politikayı Anlamak*. (1. Baskı, s. 1-42) içinde. Alfa Yayınları.
- Tunçay, M. (2004). *Batı'da Siyasal Düşünceler Tarihi*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Turğut, M. (2019). *Thomas Hobbes ve John Locke'ta Devletin Kökeni ve Devlet-Yurttaş İlişkisi* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Mersin Üniversitesi, Mersin.
- Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesi. (t.y.). Anayasa. <https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/anayasa/>
- Ünalır, M. (2021). İbn Haldun'a Göre Toplum ve Devlet. *Din Sosyolojisi Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 63-82.
- Walby, S. (1990). *Theorizing Patriarchy*. Oxford: Basil Blackwell.
- Xun, Z. (2005). *Konfüçyüs Bilgeliği*. İstanbul: Dharma Yayınları.

Extended Summary

This study re-evaluates family theory, one of the classical approaches to explaining the origins of the state, within its historical and theoretical context. The main objective is to examine to what extent patriarchal family structures shaped centralized and authoritarian political systems, and whether family theory is sufficient to explain the emergence of the modern state.

Family theory conceptualizes the state as an expanded form of the family. Theory argues that authority within the family evolves into political authority. While this approach explains early political communities through kinship, obedience, and patriarchal hierarchy, it has limitations in addressing the institutional, economic, and global dynamics of modern governance.

The study employs a qualitative document analysis method. Primary texts from political thinkers and contemporary academic studies were evaluated through thematic analysis to identify recurring conceptual patterns and historical correlations between family structures and state authority.

Findings indicate that family theory provides explanatory value for traditional societies where paternal authority and social hierarchy shaped political institutions. However, with modernization, industrialization, and globalization, state formation increasingly relied on bureaucratic, legal, and economic mechanisms. Thus, family theory's relevance declined as state authority transitioned from personal to institutional forms and citizenship replaced kinship-based loyalty.

The study concludes that family theory retains historical relevance but offers limited explanatory power for modern state formation. Rather than rejecting the theory, the research positions it as a complementary perspective that can contribute to understanding early political structures and moral-cultural dimensions of governance. The study suggests that future analyses may integrate family theory with contemporary political and social theories to provide a more comprehensive account of state development.